

CRIZA SPIRITULUI AMERICAN. CUM UNIVERSITĂȚILE AU TRĂDAT DEMOCRAȚIA ȘI AU SĂRĂCIT SUFLETELE STUDENTILOR (RECENZIE)

Raul Marin

Științe Politice, promoția 2022-2025

raul.marin99@e-uvv.ro

Allan Bloom (1930-1992) a fost profesor de filozofie politică la Universitatea din Chicago în a doua parte a secolului XX, acesta a fost preocupat de textele clasice în special Republica lui Platon, și a încercat să mențină treaz spiritul viitoarelor generații față de textele care au stat la baza civilizației europene/americane. Tocmai în aceasta notă se înscrie și lucrarea pe care o voi aborda: Criza spiritului american, Cum universitățile au tradat democrația și au sărăcit sufletele studenților, care atrage atenția față de direcția nu neapărat favorabilă în care se îndreaptă civilizația occidentală, în special americană.

Lucrarea ia forma unei critici la adresa educației universitare (și nu numai) americane la sfârșitul secolului XX, și pașii care au dus la starea actuală a sistemului educațional, care nu în viziunea lui Bloom nu este una deloc îmbucurătoare, deoarece educația universitară s-a îndepărtat de misiunea acesteia.

Responsabili pentru starea în care se află sistemul educațional sunt studenții, universitatea în sine precum și nihilismul european care a fost transmutat în Statele Unite ale Americii și adoptat de către intelectualitatea americană într-un mod haotic și așa cum susține Bloom, neînțeleasă în adevăratul ei sens.

În ceea ce privește studenții, Allan Bloom abordează mai multe aspecte, care țin de felul de a fi și de a trăi al tinerilor americani care intră în universitățile americane, de felul în care aceștia sunt formați de către sistemul educațional american preuniversitar precum și de „valorile” cu care aceștia cresc și care le sunt insuflate de mediul în care se dezvoltă. Noțiunea de valoare sau de valori se află în centrul lucrării lui Bloom, acesta observând situația actuală, în care valorile sunt ceva individual, adoptate de fiecare individ în funcție de credințele sale (Bloom, 23). Bloom pune în contrapondere valorile cu conflictul dintre

bine și rău, astfel încât, în ziua de astăzi există o estompare a acestui conflict, nemaieexistând un adevăr care să coincidă cu binele. Valorile sunt ceva eminamente subiectiv, deci pot exista valori care să intre în categoria răului de exemplu, pot fi valori care se află în contradicție cu drepturile omului sau cu ideea democrației liberale. Cu toate acestea, chiar dacă putem cataloga acele regimuri ca fiind imorale și încălcând drepturile omului, în momentul în care susținem că felul de a se comporta al indivizilor sau al societăților respective țin de valorile acelei societăți, ele sunt adevărate prin ele însele și sunt de necontestat. Din păcate, chiar dacă valorile, așa cum le vede Bloom în societățile contemporane țin de relativismul adevărului, fiecare societate sau fiecare individ au valorile și adevărul lor.

La nivel internațional, propagarea unei atitudini combatante care nu acceptă dialogul cu o altă țară care are valori (dihotomia bine-rău) diferite de ale sale poate duce (și a dus) la catastrofe, așa cum au existat de-a lungul secolului al XX-lea și în debutul secolului al XXI-lea. Acestea pot fi evitate printr-o anumită toleranță față de cei care au valori diferite de ale noastre. Din păcate, conform argumentației lui Bloom ar fi inevitabilă declanșarea unor conflicte între societăți care au valori diferite, deoarece binele și răul există unul în raport cu celălalt.

În prima parte care face referire la studenți, Bloom își prezintă admirația față de marile cărți. El consideră că îndepărtarea de marii clasici din Grecia și Roma antică, dar chiar și față de Biblie sau alte cărți considerate la un moment dat canonice, o problemă semnificativă, pentru că ele nu mai reprezintă aproape nimic pentru studentul ajuns pe băncile facultății, la începutul periplului său universitar (Bloom, 68). Este o îndepărtare evidentă de ceea ce este considerat și a fost considerat literatură clasică. Acestea lucrări sunt înlocuite în general de literatură superficială

sau de anumite bestseller-uri care suscită interesul general al tinerilor, unii dintre ei nefiind deloc interesați de literatură. Bloom consideră că starea în care se află tinerii „indică totodată faptul că au nevoie de ajutor în autointerpretare” (Bloom, 74) ajutor care nu poate fi oferit decât hrănindu-i cu marii clasici și ajutându-i să se descopere pe sine.

Observațiile pe care Bloom le aduce nu sunt comode și pot stârni controverse. În ceea ce privește cărțile, îndepărtarea de clasici este evidentă, ei fiind cei care odată au fost unanim acceptați, lecturarea cărților acestora făcând parte obligatoriu dintr-un canon pentru formarea omului. Nu putem însă afirma cu certitudine că îndepărtarea de literatura antică, în speță greacă și romană ar fi neapărat un semn de decadentă, chiar dacă putem să îl catalogăm astfel, în ceea ce „nihilismul american”, așa cum îl numește Bloom și ruperea legăturilor cu trecutul. Construcția pe care se bazează viitorul, folosește scrieri ale autorilor contemporani, care analizează în general problemele care ne preocupă sau care credem că ne preocupă la un moment dat. În ceea ce privește contextul american, este grăitor chiar momentul construcției SUA, când părinții fondatori au avut în vedere Republica Romană, aceștia fiind puternic influențați de cultura antică. Unii spun că la baza societății noastre actuale se afla filozofia greacă, dreptul roman și religia creștină, doar că forma actuală nu și-au păstrat starea originală, ci au trecut printr-o sumedenie de transformări, sub diferite influențe culturale. Chiar dacă dreptul roman și filosofia greacă au fost redescoperite în plină epocă medievală, alăturându-li-se creștinismul în epoca luminilor, ele au fost reinterpretate.

Orice evaluare care analizează îndepărtarea de aceste fundamente, poate să o aprecieze fie ca un lucru bun, fie ca un lucru rău, trecutul având atât părțile sale pozitive, cât și părțile sale negative. Cei care văd în principal laturile întunecate ale trecutului tind să se îndepărteze de acesta și să pună un mare accent pe ceea ce înseamnă gândirea noastră actuală. Cei care, dimpotrivă, văd schimbările care au loc în momentul de față în societățile contemporane și nu sunt satisfăcuți de acestea, văd o salvare în întoarcerea spre trecutul glorios. Bloom glorifică în special acea latură strălucitoare a culturii clasice care a pus bazele Europei iluministe.

A 2-a parte a lucrării este probabil cea mai densă din punct de vedere filozofic, cuprinzând concepte diverse și analizând conceptele filosofice ale mai multor gânditori care au influențat, în viziunea lui Bloom, forma actuală a societății. Acești gânditori fie se află în conflict, fie se completează în ceea ce putem numi starea

societății contemporane. Principala discuție se învârtă în jurul ideii centrale de relativism al valorilor, noțiune care a devenit împământenită în ceea ce înseamnă gândirea „normală” americană, datorită adoptării nihilismului german prin Nietzsche și Heidegger, odată cu adoptarea acestora propagându-se un dispreț față de gânditorii antici. Bloom care predă filosofie antică la Universitatea din Chicago, constată cu tristețe că atitudinea pe care americanii o au față de gânditorii antici a fost introdusă pe filieră germană, mai precis, cunoașterea antichității greco-romane s-a făcut prin interpretările date de gânditorii germani, care nu oferă doar interpretările lor, ci ne spun doar ce consideră ei că trebuie să știm. Dubla problemă pe care o analizează constă în: îndepărtarea de marile cărți clasice și analizarea lor atunci când se face strict printr-o abordare nihilistă pe care lumea o considera golită de sens, tocmai de aici apărând ideea din titlul cărții, de sărăcire a sufletului studenților însoțit de concluzia tristă că „progresul culminează în recunoașterea faptului că viața nu are niciun sens” (Bloom, 200).

Nihilismul și nihiliștii sunt așa cum îi prezintă și Bloom: oamenii saturați, care au sentimentul că au văzut totul, tocmai de aici rezulta negarea trecutului și trăirea într-o melancolie a prezentului care pare că nu duce nicăieri. Îndepărtarea de trecut inevitabil îndepărtează omul de valori mai mult decât atât, îndepărtarea de valorile considerate clasice determină omul să adopte în sine niște pseudovalori, care nu au o fundație solidă. De exemplu, valorile transmise de creștinism, chiar dacă Bloom nu îl vede într-o lumină favorabilă, sunt mult mai bune decât noile valori ale societății care sunt pur și simplu adoptate „în orb” de societate începând cu revoluția culturală a anilor 60, mai mult „nimeni nu mai caută adevărul pentru că toată lumea îl deține deja” (Bloom, 273).

Considerațiile lui Bloom sunt valide, atunci când pune diagnosticul societății contemporane ca nihilism prost înțeles, mai ales din cauza faptului că nu a avut o continuitate, o evoluție istorică, cum a fost cazul cu societatea germană de la sfârșitul secolului al XX-lea, începutul secolului al XXI-lea. Nihilismul a devenit parte integrată a societății occidentale, acesta extinzându-se în tot ceea ce înseamnă aria geografică de lume liberă, valorile în sensul clasic au decăzut, în locul societății am pus individul singur care reprezintă în sine o valoare. Individul este cel care generează propriile sale nevoi, individul care cel mult poate constitui un grup, în general de interese, făcând parte dintr-o colectivitate de indivizi care, cel

mai adesea, se identifică ca aparținând unei minorități mai mult sau mai puțin oprimate. Ideea de opresiune este influențată de ideea marxistă a luptei dintre oprimați și opresori și creșterea până la un nivel alarmant a ceea ce înseamnă conflictul dintre diferite părți ale societății, care se află într-o opoziție permanentă, fiecare dintre acestea deținând un (fel de) adevăr propriu, acest adevăr fiind foarte greu definibil. Acest melanj, care pare a fi o combinație între nihilism și ideile stângii a fost înțeles și de Bloom, el socotind că ideile lui Nietzsche sunt foarte bine adoptate de gânditori de stânga.

În strânsă corelare cu noțiunea de relativism al valorilor și de coagulare a unor grupuri care au inevitabil dreptate, în partea a III-a, Bloom prezintă păcatele universității americane. El consideră că universitatea a constituit un ideal, la momentul formării acesteia, fiind locul în care oamenii se adunau ca să gândească liber, profesorii erau cei care cunoșteau adevărul, iar scopul acestora era al împărtășirii cunoștințelor lor cu cei dornici să le descopere. Un episod îl marchează pe Bloom, și anume anii 60', în care au loc proteste masive ale studenților care determină schimbarea programei, demisii din funcții cheie, uneori sub amenințarea armelor (Bloom, 376). Profesorii nu și-au apărat propriile idei ci pur și simplu au trecut într-o proporție covârșitoare de partea protestatarilor, iar cei care într-un fel sau altul și-au menținut poziția, au fost îndepărtați. S-a ajuns treptat la regulile de astăzi, care asigură diferite cote pentru anumite minorități, astfel încât învățământul să devină accesibil tuturor, pierzându-și ceea ce la un moment dat a avut și anume un spirit de elită (în viziunea lui Bloom). Tocmai această noțiune pe care Bloom o susține provoacă anumite controverse, deși adoptarea unor politici care să permită acceptarea unui număr mai mare de studenți în special din cauza faptului că au fost discriminați în trecut (sau că

mai sunt în continuare) și nu pe o bază meritorie, conduce inevitabil și la o scădere a ceea ce înseamnă nivelul învățământului. Bloom ridică și problema oferirii de facilități tinerilor întorși de pe front, în urma celui de al 2-lea Război Mondial permițându-le să se înscrie la universitate, extinderea accesului în învățământul universitar este în sine un lucru pozitiv, dar nu putem fi de acord cu Bloom în menținerea unei stări de clasă la nivelul educației, astfel încât doar părinții care au fost la universitate să-și trimită copiii acolo, iar la rândul lor nepoții acestora să meargă din nou la această universitate. Totuși atragerea unui număr cât mai mare de tineri, mai ales din zonele defavorizate, doar pentru a spori numărul de studenți nu este soluția optimă. Trebuie susținută meritocrația, chiar și pentru cei care provin din categorii sociale defavorizate, dar care, prin munca proprie și prin abilitățile pe care le posedă, pot să își depășească condiția și să performeze ca studenți.

În concluzie, putem sublinia că lucrarea lui Bloom este o critică profundă la adresa educației universitare și a culturii americane contemporane, acesta argumentând că universitățile și-au abandonat idealurile clasice ale educației liberale, orientându-se către relativism moral și multiculturalism, lucru care duce la o erodare a valorilor fundamentale pe care societatea americană și occidentală a fost constituită. De asemenea, cartea poate fi privită ca un apel la o reîntoarcere către valorile clasice ale filosofiei și literaturii occidentale, acestea fiind esențiale pentru protejarea democrației. De asemenea cartea poate fi considerată o lectură esențială, mai ales pentru un student în domeniul științelor politice deoarece abordează o viziune diferită și provocatoare care îndeamnă studentul și nu numai să regândească felul în care societatea actuală evoluează, valorile care sunt promovate precum și să își pună problema viitorului acesteia.